

MORGENDIENST

*zondag 24 februari 2019, 7^e zondag van Epifanie
m.m.v. Chr. Mannenensemble Cantabile uit Klazienaveen, o.l.v. Arjan Verhart
Grote Kerk, Wildervank
voorganger: ds. Marien Grashoff*

**Koor : 'My Lord What A Morning' / 'Vol van verwachting'
Welkom**

DIENST VAN VOORBEREIDING

Aanvangslied : Psalm 33: 1

Moment van stilte

Groet

Gebed voor de wereld

Bidden wij tot God
voor broeders en zusters
die vergeten zijn wat dat betekent,
zodat ze elkaar bevechten en veroordelen,
elkaar gebruiken en uitbuiten,
de ander niet willen zien
zoals die in waarheid is.
En daarom bidden wij zingend:
[koor:] Kyrie

Bidden wij tot God
voor een wereld die mensen niet ziet
als zusters en broeders,
maar als middelen en concurrenten,
zodat zij tegen elkaar worden uitgespeeld
en alleen meetellen als er aan verdiend kan worden.
En daarom bidden wij zingend:
[koor:] Kyrie #48

Bidden wij tot God
voor wie elkaar juist wel willen zien
als broeders en zusters,
dat zij zich niet laten ontmoedigen
en durven blijven volhouden
dat mensen zusters en broeders behoren te zijn.
En daarom bidden wij zingend:
[koor:] Kyrie #48

Zo bidden wij
door Christus, onze Heer.

Amen.

Woord van bemoediging¹

O God, die alle leven tot aanzijn roept,
DE AARDE, DE ZEE EN DE HEMEL ZIJN VAN U.

Uw aanwezigheid is overal rondom ons,
IEDER DEELTJE IS VOL VAN UW ENERGIE.

Uw Geest geeft leven aan wie wonen op de aarde,
MET HAAR ZIEN WIJ UIT NAAR GERECHTIGHEID,
naar verlossing voor de hele schepping,
NAAR VOEDSEL VOOR HONGERIGEN,
naar bevrijding voor gevangenen –
WIJ ZIEN UIT NAAR UW KONINKRIJK VAN VREDE.
AMEN.

Glorialied : Lied 713: 1, 2, 5

DIENST VAN HET WOORD

Gebed van de zondag²

Ruimte voor de kinderen

Lezing uit het Oude Testament : Genesis 45,3-15³

Koor : 'Nobody Knows' / 'Burden Down'

Lezing uit het Nieuwe Testament : Lukas 6,27-38⁴

Acclamatie

Voor uw Woord in de Schriften,
voor uw Woord in ons midden,
voor uw Woord in ons hart,
DANKEN WIJ U, O GOD.

Koor : 'Spirit of the Living God' / 'Freedom'

Preek

Je vijanden liefhebben – dat geldt zo ongeveer als het toppunt van christelijke naastenliefde. De andere wang toekeren komt daar direct achteraan. En je kunt je dus geen makkelijker vijanden wensen dan goede christenen, want die slaan niet terug en laten alles gewoon gebeuren. Zo wil een karikatuur van christelijk geloof het graag vertellen.

Maar klopt dat wel? Heb je je vijanden werkelijk lief wanneer je alle kwaad gewoon laat passeren? En wat kun je dan nog betekenen voor de slachtoffers? En is 'de andere wang toekeren' hetzelfde als lijdzaam alles ondergaan? Kort antwoord: nee, absoluut niet!⁵

¹ Ontleend aan de 'Service of Prayer for Justice & Peace; Iona Abbey Worship Book, p73.

² Dienstboek I, p77.

³ [Nieuwe bijbelvertaling](#) (2014) – bewerkt.

⁴ [Naardense bijbel](#) (2014) – bewerkt.

⁵ 'Je vijand(en) vergeven' komt alleen voor in de Bergrede ([Matteüs 5,44](#)) en in de Veldrede ([Lukas 6,27](#) en [6,35](#)). Verwante woorden zijn te vinden bij Paulus: [Romeinen 11,28](#) en [12,20](#); [2 Tessalonicenzen 3,15](#). 'De andere wang toekeren' staat uitsluitend in de Veldrede ([Lukas 6,29](#)), maar een tekst die erop lijkt is [Klaagliederen 3,30](#). Opvallend is dat wanneer Jezus zelf daadwerkelijk op de wang geslagen wordt, hij niet de

De Jozef-verhalen zetten ons op een heel ander spoor.⁶ En dan gaan de woorden van Jezus ook beslist anders klinken. Want het gaat er zeker niet om dat we alles maar moeten vergeven en geduldig ondergaan. Het gaat er juist om dat we veranderen en opnieuw en in volstrekte vrijheid durven kiezen voor het goede. Dat vraagt oprecht berouw en berouw is pas oprecht wanneer je gedrag ook werkelijk verandert.

-

Het boek Genesis is een familieverhaal. Vanaf het begin, bij Kaïn en Abel, speelt de broedertwist een hoofdrol. De Jozef-verhalen zijn de kroon daarop. Het begint bij Jozef die eerst als verwend kind arrogant neerkijkt op zijn broers. De broers kunnen hun jaloezie niet beheersen, slaan Jozef nog net niet dood, maar verkopen hem als slaaf naar Egypte. Desondanks eindigt Jozef als de rechterhand van de farao, terwijl de broers van honger omkomen.

Tweemaal reizen de broers dan af naar Egypte om graan te kopen en de tweede keer moeten ze Benjamin, de tweede zoon van Jozefs moeder Rachel, meebrengen. Nog steeds hebben ze Jozef uit hun gedachten en herinnering verdrongen en ze herkennen in die Egyptische heerser hun broer niet. Jozef onderwerpt hen tenslotte aan de ultieme test: hij dreigt Benjamin als slaaf in Egypte te houden.

De broers doorstaan de test, want Juda, die vroeger zelf het idee had geopperd om Jozef als slaaf te verkopen, houdt nu een hartstochtelijk pleidooi voor zijn jongste broer.⁷ En precies daar draait het verhaal ineens 180 graden om. Dit is de omkeer van Juda en van de broers met hem samen. Ze zijn daadwerkelijk veranderd, want onder geen beding zullen ze nogmaals een broer achterlaten als slaaf.

De Jozef-verhalen zijn bedacht en even mooi als kunstig gecomponeerd. Maar ze gaan in alles over het echte leven en de diepe vragen daarvan. Vragen als deze: Hoe kunnen broeders en zusters elkaar als zodanig herkennen en aanvaarden? Hoe komen mensen voorbij aan al hun onvermijdelijke broedertwisten? Hoe vormen losse individuen een echt familieverbond?

Dat doen ze door de rollen om te keren. Door daadwerkelijk zich in te leven in degene waarmee ze een probleem hebben. "Veroordeel uw medemens niet voordat u in zijn schoenen hebt gestaan." leren de wijzen ons.⁸

Voor Jozef worden eerst de rollen omgekeerd. Van favoriete zoon die alles mag en niets hoeft wordt hij een verschoppeling, een slaaf, een gevangene. Als hij daarna toch opklimt tot de hoogste macht in Egypte, laat hij zien dat die rolomkering hem daadwerkelijk heeft veranderd. Want hij gebruikt zijn nieuw verworven macht om de Egyptenaren en de omringende volken

---

andere wang toekeert, maar degene die slaat ter verantwoording roept ([Johannes 18,22](#)).

⁶ Ik maak voor deze preek dankbaar gebruik van de uitleg van rabbijn Jonathan Sacks in diens boek *Niet in Gods naam*. Een pleidooi tegen religieus extremisme en religieus geweld (Utrecht: Kok, 2016), Hoofdstuk 8 'De rollen omgekeerd, p171-189.

⁷ [Genesis 44,16-34](#).

⁸ Het gezegde circuleert als wijze les van Indiaanse sjamanen, maar het staat ook al vele eeuwen lang in de [Misjna](#) (Avot 2:15).

te redden in de zeven magere jaren van honger. Zijn vroegere arrogantie is hij kwijt.

Want als Jozef niet was veranderd, had hij nog steeds op wraak gezonnen en dan hadden zijn broers het eerste bezoek aan Egypte meteen al niet overleefd. Maar Jozef vergeeft hen ter plekke zonder dat ze zelf ook maar iets in de gaten hebben. Jozef is al veranderd en omgekeerd.

De broers moeten nog laten zien dat ook zij werkelijk berouw hebben van hun daden. Want omkeer, bekering, verandering – *tesjoeva* – begint altijd bij berouw. Je moet eerst oprecht inzien wat je fout gedaan hebt voordat je kunt veranderen. En wanneer is berouw volmaakt? Als je opnieuw in een situatie komt om een oude fout, een oude zonde, te herhalen, *maar dat uit vrije wil niet doet*.⁹ Dat is precies wat er gebeurt wanneer Juda het woord neemt.

Eerst dan kan Jozef zich bekend maken aan zijn broers. Voor hen allen zijn nu de rollen omgekeerd. Niemand gaat nog een keer de oude fouten herhalen. En daarom kunnen ze elkaar weer herkennen als broers. “Vergeven is makkelijk, berouw – een ware verandering van karakter – is moeilijk.”¹⁰ Toch is dat precies wat de broers doen, met Juda voorop.

Mensen zijn niet als computers geprogrammeerd. De bijbel houdt van begin tot eind vol dat de mens een eigen wil heeft. Ook al valt er vaak niet zoveel te kiezen, omdat anderen over je beslissen, omdat de omstandigheden nu eenmaal zo zijn, of gewoon omdat je eigen vermogens tekortschieten. De roeping van ieder mens is en blijft toch om zich daar niet zomaar bij neer te leggen en zelf te kiezen.

Er is van alles dat ons leven bepaalt: het lot, de voorbestemming, natuurwetten, economische factoren, menselijke driften, erfelijke aanleg – maar daar mogen we ons niet zomaar achter verschuilen. Want mensen zijn geschapen naar Gods beeld en dus moeten ze kiezen: kiezen voor het goede en tegen het kwade. In alle gebrekkigheid en voorlopigheid, maar met eerlijke volharding.

-

En dan is het een heel goed idee om vijanden niet vanzelfsprekend te haten, maar juist proberen hen lief te hebben. Niet omdat de schurken van deze wereld ‘ook wel iets goeds in zich hebben’ – al zal dat best zo zijn – maar omdat we op die manier de rollen omkeren. Misschien begrijpen we dan beter waarom die vijand een vijand is. De oorzaak kan geheel aan diens kant liggen, maar wellicht ook bij onszelf, of bij allebei. Door bewust in andermans schoenen te gaan staan kan de wortel van het kwaad misschien gevonden worden en dan moet er ook iets aan te doen zijn.

Hetzelfde geldt voor die beroemde ‘andere wang’. Om die toe te keren moet je je hoofd immers draaien? En ziet de wereld er dan niet net even anders uit? Zou daarin geen mogelijkheid schuilen om de rollen om te keren? Iemand letterlijk de andere wang toe keren is bovendien een uitdaging aan degene die slaat. Moet die echt zo nodig slaan? Waarom eigenlijk?

---

⁹ Zo legt [Maimonides](#) het uit in [Misjnee Torah](#), *Sefer Mada*, [Tesjoeva 2:1 en 2:2](#).

¹⁰ Sacks, *Niet in Gods naam*, p185.

Liefhebben is in het boek Genesis een rode draad vanaf het begin. In de verhalen van Jozef komt het werkwoord zelfs driemaal zoveel voor.¹¹ En juist in de woorden van Jezus klinkt dat 'liefhebben' steeds weer. Maar het is onmogelijk om iedereen zomaar lief te hebben, laat staan ieder lief te vinden. Zo zit de wereld niet in elkaar. "Alles is het resultaat van liefde (...) maar liefde is niet genoeg."¹²

Want wat doen we dan met wie om welke reden ook nu eenmaal niet geliefd is? Hoe gaan we om met degenen die ons altijd in de weg zitten, degenen die over ons heen walsen, degenen die ons manipuleren of bedriegen? Het is te makkelijk om vol te houden dat je die toch moet liefhebben.

Als Jezus het gebod van de liefde geeft, is dat geen ijzeren regel die domweg uitgevoerd moet worden. Jezus' liefde betekent soms dat hij mensen indringend confronteert met hun verleden, hun verkeerde keuzes of juist hun nalatigheid om te kiezen. Juist wanneer rollen worden omgekeerd kan de confronterende kant van liefde of de veranderde zienswijze van die andere wang mensen aanzetten om de goede keuze te maken.

-

Jezus benadrukt de noodzaak om *anders* te zijn dan wat doorgaans als vanzelfsprekend geldt. Geven omdat je het toch weer terugkrijgt is geen geven. Goeddoen omdat je dat dubbel terugontvangt is niet bijster goed.

Zoals in het verhaal van Jozef de rollen worden omgedraaid, zo spoort Jezus ons aan om de dingen te zien vanuit het perspectief van hen die we als vijand beschouwen. Dat vereist zeker een basishouding van liefde – liefde voor jezelf en de ander, liefde voor God die de bron is van alle liefde.

Maar het vereist meer dan dat: de oprechte wil om om te keren, om te leren van je fouten en daadwerkelijk te veranderen. Dan zou een vijand wel eens meer kunnen lijken op een zuster of broeder en dan zouden we zelf in staat kunnen zijn om af te zien van wraak of zelfrechtvaardiging.

Laten we daarom vijanden liefhebben en geregeld vanuit een ander perspectief durven kijken. Opdat we onszelf oprecht veranderen en verbeteren.

Amen.

Zingen : *Lied 537*: 3, 4

DIENST VAN HET ANTWOORD

---

¹¹ Sacks, *Niet in Gods naam*, p172v: We lezen niet dat Abraham en Sarai elkaar liefhebben; eenmaal dat Isaak Rebekka liefheeft; liefst driemaal dat Jakob Rachel liefheeft en driemaal dat Jakob Jozef liefheeft. Liefhebben wordt zo steeds belangrijker in de loop van de familiegeschiedenis in Genesis.

¹² Sacks, *Niet in Gods naam*, p172v.

Collecte

Koor : 'Er is een God die hoort' / 'Heer, uw licht'

Gebeden

Onze Vader

Slotlied : *Lied* 315: 1, 3

Zegen

Koor : 'Hambani Kahle' (*traditioneel lied in het Zulu*)